

O altă problemă dezbătută este aceea a credințelor la populația românească din această zonă. Se afirmă că nu există, deocamdată, nici o dovadă incontestabilă (sursă scrisă, bazilică, piesă de cult) care să ateste răspândirea creștinismului la comunitățile de aici, cu atât mai mult cu cât mormintele sunt aproape exclusiv de incinerare. Ele aparțin culturii Dridu, cultură ce reprezintă, în principal, pe români. Autorii volumului consideră că deși nici un act papal nu interzice incinerarea, esența credinței și disciplina creștină contravin ritului incinerării. Explicația este simplă, și anume că românii din necropolele de tip Dridu nu erau încă în secolele VIII-IX creștini, la fel ca și populațiile alogene (slavi, avari), rămânând păgâni până către anul 1000.

La cumpăna dintre primul și al doilea mileniu creștin, viața locuitorilor de aici se află sub înrăurirea puternică a Bizanțului, care își întinde influența pe întreaga linie a Dunării, la nord și sud de viitoarea așezare urbană.

În secolele XI-XII și în această zonă se produc importante evenimente istorice și mișcări demografice. Expedițiile războinice și stabilirea pecenegilor (în jurul anului 1000) și a cumanilor (sec. XII) au dus la dislocări ale comunităților românești din Câmpia Brăilei.

Fără a putea fi dovedită direct de documente arheologice, care să ateste o așezare în secolele XII – prima jumătate a sec. XIII, în vatra orașului medieval de mai târziu sau în imediata lui apropiere, autorii consideră că populația românească este cu siguranță o prezență în câmpia din vecinătatea Dunării. Zona se află, până la 1241, sub influența cumanilor, ce au lăsat urme atât în toponimie cât și prin existența mormintelor de călăreți. După dura invazie tătară, echilibrul demografic se reface și odată cu el și așezarea înfiripată pe malul stâng al Dunării. Este menționat de asemenea și rolul economic al Brăilei în veacurile XIV-XV, precum și al influențelor bizantine, orientale și apusene în această parte a Dunării de Jos.

La 20 ianuarie 1368 așezarea medievală de la Brăila este atestată documentar. În 1993, cu prilejul sărbătoririi a 625 de ani de la acest eveniment, muzeograful brăileni așează, pe mesele noastre de lucru, o carte bine scrisă, cu un bogat material arheologic, ce avansează ipoteze noi și completează mai vechea monografie a distinsului istoric Constantin C. Giurescu.

Sorin D. Ivănescu

**Gh. Vlad Nistor, COLAPSUL UNEI SOCIETĂȚI COMPLEXE.
BRITANNIA SECOLULUI AL V-LEA,
Ed. Erasmus, București, 1993, 160 p.**

Afirmația din *Nota liminară* a cărții (p. 7-21) -- “acesta nu este demersul unui arheolog”, ci “excursul unui istoric”, în care informația arheologică, aproape exclusivă în tratarea subiectului propus, are statutul oricărui izvor edit -- ar putea să-i șocheze pe arheologi obișnuiți să-și gestioneze singuri domeniul și să privească ostil, chiar disprețuitor pe cei din afara breslei. Ei vor trebui să recunoască, totuși, că lucrarea lui Gh. Vlad Nistor, unică în istoriografia românească prin problematica ei, este un demers reușit. Cu detașarea specifică istoricului preocupat

mai degrabă de fenomen decât de descriptivismul materialului descoperit, punând la lucru o bibliografie impresionantă (vezi p. 138-159), profesorul bucureștean a abordat subiectul fără prejudecăți, deși, așa cum este formulat în titlul cărții, pare suficient de derutant. I-au folosit, de asemenea, în acest sens, “consecvența conceptuală” și “marea precizie terminologică” urmărite pe parcursul demersului, precum și mânuirea atentă a diferitelor modele de analiză antropologică și sociologică a civilizațiilor avansate de cercetători (în special, p. 126-134).

Raportul continuitate-discontinuitate la sfârșitul Antichității constituie o temă foarte pasionantă, pe seama ei curgând suficientă cerneală. Gh. Vlad Nistor o studiază în cazul particular al provinciei Britannia. Pentru el, orașul a reprezentat “principala formă de existență politico-administrativă, principala modalitate de exercitare a puterii (în interiorul provinciei) și locul privilegiat al existenței și difuziunii latinității” în acest teritoriu roman (p. 9). Cu alte cuvinte, centrul urban reprezenta “modalitatea de articulare a acelei societăți” și disfuncționalitățile la nivelul acestuia atrăgeau criza întregii societăți. Lucrul a fost posibil pentru că, așa cum arată autorul, în Britannia orașul nu s-a integrat suficient de adânc în civilizația locală (p. 21), a rămas constant în opoziție cu mediul rural, delimitând astfel un contrast de natură etno-culturală (p. 14), a reprezentat un mijloc de integrare politică forțată, în special a elitelor locale (p. 13). Cu toate acestea, localitățile citadine au constituit elementul unde s-au articulat toate mecanismele unei societăți atât de complexe precum cea romană iar modificările din interiorul lor, schimbările funcționale sau chiar dispariția lor au condus la “destructurarea” întregii ordini romane. *În acest mod trebuie înțeles “colapsul” societății în Britannia secolului al V-lea, nu ca o prăbușire violentă, ca un proces instantaneu.*

Gh. Vlad Nistor a urmărit evoluția acestui proces studiind atât informațiile literare cât mai ales datele arheologice, după ce, în mod normal, a dedicat un capitol dezbaterilor istoriografice în jurul sfârșitului civilizației romane în Britannia, respectiv divergențele dintre adepții teoriei catastrofei și cei ai continuității (autorul folosește un termen care nu sună deloc românește – “continuaționism”) (*Stadiul cercetării*, p. 22-33).

Informația literară (p. 34-74) este redusă și nu suficient de explicită asupra realităților urbane în provincie în prima jumătate a secolului al V-lea. Mult mai satisfăcătoare este cea arheologică, pe care autorul o analizează în două capitole. Astfel, datele privitoare la secolul al IV-lea (p. 75-111) sunt ordonate în jurul a trei mari probleme: starea sistemului defensiv al orașului; situația edificiilor publice; gradul de ocupare a spațiului intraurban (p. 75). Nu este locul să insistăm asupra fiecărui aspect în parte. *Fenomenele pe care le constată Gheorghe Vlad Nistor în insulă nu sunt singulare*: refacerea sistemului defensiv în veacul IV (p. 76-84), tentative constructive, dar și abandonarea unor edificii, reutilizarea în alte scopuri a altora (*forum-ul, basilica, amfiteatrul*) (p. 84-93), dezafectarea unor zone din spațiul intramuran consacrat locuirii, ridicarea unor clădiri fără a se mai ține cont de regulile urbanismului clasic, depopularea, practicarea agriculturii în interiorul zidurilor, atât de clar atestată de solul brun apărut în diferite orașe, ocuparea unor nuclee de locuire mai restrânse etc. (p. 93-104); în multe părți ale Imperiului roman se observă fenomene similare, pe care cercetătorii le-au pus în legătură cu readaptările civilizației romane înseși, cu apariția

unor aspecte ce anunțau o altă realitate istorică, cea medievală etc. (vezi V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity*, Amsterdam, 1977; V. Popovic, *Desintegration und Ruralisation der Stadt im Ost-Illyricum vom 5. bis. 7. Jahrh. n. Chr.*, în *Palast und Hütte*, Mayence, 1982, p. 545-566; *Villes et peuplement dans l'Illyricum proto-byzantin*, Roma, 1984). În Britannia, așa cum apreciază și Gh. Vlad Nistor, modificările amintite arată, de asemenea, faptul că orașul devine tratat "altul", "este înlocuit cu o nouă realitate", fenomen care se va accentua în prima parte a veacului V (p. 111).

Informația arheologică a secolului al V-lea (p. 112-125) demonstrează că multe centre citadine britannice își încetează existența în primele decenii ale intervalului amintit (*Venta Belgarum, Ratae, Glevum, Calleva Atrebatum, Verulamium*), altele supraviețuiesc timp mai îndelungat, dar în dimensiuni mult mai modeste. (*Londinium, Durovernum, Viroconium*), în multe dintre ele se practica agricultura (*Verulamium, Corinium Dobunorum, Viroconium, Calleva Atrebatum*), încât autorul poate să conchidă în mod justificat: "toate argumentele arheologice înregistrate nu par așadar a justifica ideea supraviețuirii comunităților intramurane de tip roman din insulă în a doua jumătate a secolului al V-lea" (p. 125).

Considerațiile finale (p. 126-137) nu fac decât să întărească, o dată în plus, opinia întrezărită constant în paginile anterioare: "descompunerea vieții urbane, realitate consistentă dar artificială în insulă, pare a fi principala cauză a declanșării colapsului societății britano-romane" (p. 137); migrațiile care vor urma vor conduce la pierderea integrală a romanității.

Lucrarea lui Gh. Vlad Nistor este o realizare solidă, argumentată, un unicat în istoriografia românească.

Nelu Zugravu

Doina Benea, Petru Bona, TIBISCUM,

Ed. Museion, București, 1994, 154 pg. + 53 fig. + 48 foto

Semnalăm cu bucurie apariția unei noi lucrări de istorie și arheologie clasică. Este vorba despre cartea scrisă de cercetătorii Doina Benea din Timișoara și Petru Bona din Caransebeș, carte dedicată castrelor, vicus-ului și *municiplum*-ului de la *Tibiscum* (Jupa, județul Caraș-Severin).

Încă de la început se cuvine să atragem atenția asupra importanței pe care o au monografiile dedicate așezărilor din spațiul nord-dunărean în studiul perioadei clasice. Fără publicarea a cât mai numeroase monografii privitoare la formele de locuire din provincia *Dacia* (orașe, așezări rurale, castre, exploatări miniere etc.) nu putem înțelege pe deplin fenomenele istorice din această perioadă și din acest ținut, mai ales romanizarea daco-geților și continuitatea populației daco-romane după retragerea administrației romane.

Apariția unor lucrări precum cele despre *Porolissum* (autor: Nicolae Gudea), *Praetorium* (autori: Mihail Macrea, Nicolae Gudea, Iancu Moțu), *Potaissa* (autor: Mihai Bărbulescu) și, recent, *Tibiscum*, asupra căreia ne vom opri mai jos, constituie